

Anmeldelser

Lanny W. Martin og Georg Vanberg, *Parliaments and Coalitions. The Role of Legislative Institutions in Multiparty Governance*, Oxford: ECPR/Oxford University Press, 2011 (174 sider).

Bogens to forfattere, som har langvarig tilknytning til to amerikanske universiteter, demonstrerer solid interesse for europæiske forhold. Som bogens titel antyder, analyserer forfatterne relationer mellem parlamenter og koalitionsregeringer. Uden øjensynligt at være at være hardcore rational choice er deres teoretiske udgangspunkt principal-agent-teori og spilteori. Deres overordnede tankegang repræsenterer principielt spændende nytænkning: Forfatterne fokuserer på og argumenterer for, at stående udvalg har betydning både for lovgivningsprocessen internt i relation til regeringspartnere og for, hvad der foregår på regeringssiden mellem valgene i koalitionsregeringer. De forholder sig med andre ord ikke blot til koalitionsregeringer som noget, der primært er af interesse ved en regerings dannelse, et partis udtræden eller eventuelt ved ophør af en koalitionsregering. De ser heller ikke blot på stående udvalg som noget, der først og fremmest er af betydning på parlaments- og oppositionssiden: "Parliament becomes not simply a place in which opposition and government parties interact and debate policy, but also a site for resolving the intra-coalition tensions to which multiparty governments are subject" (p. 51). Og de gør meget ædrueligt opmærksom på, at de ikke påstår, at udvalg med nødvendighed spiller en rolle for relationerne mellem regeringskoalitionspartier, idet andre institutioner også kan have betydning for den interne koordination i regeringspartier (p. 31).

Som led i tilskæring af præmisserne for en model tager forfatterne udgangspunkt i, at koalitionsregeringer i sagens natur består af to eller flere partier, som skal samarbejde mellem valgene til trods for forskelle i policy-præferencer. Samtidig er regeringspartierne underlagt partikonkurrence, de går til valg og stilles vælgermæssigt til ansvar hver for sig ifølge forfatterne. Dette resulterer i et dilemma, der kan tilskynde de enkelte ministre, der har fået lovgivningskompetence uddelegeret og derved får agent-status i forhold til koalitionspartnere som principal (p. 10), til at underløbe fælles policy-kompromisser i regeringen for at profilere sig. På den baggrund spørger forfatterne, hvad det for mekanismer, der ikke desto mindre sætter forskellige partier i stand til at regere sammen. Og en del af svaret finder de på parlamentssiden, hvor stærke

parlamerter med stærke udvalgssystemer spiller en rolle som instrument for regeringspartiernes interne policy-udformning og kontrol med koalitionsparterneres ministre, mens det ikke er tilfældet for svage parlamerter.

Ræsonnementet udgør en del af præmisserne for opstilling af en formel model, hvori også indgår ministres monopollignende adgang gennem embedsværket til information om lovgivningsgrundlaget. Omvendt bliver det for regeringspartnere, som ikke har samme adgang, omkostningsfuldt at udøve kontrol med og eventuelt ændre policy-indholdet af en ministers lovforslag. Ved hjælp af en del supplerende antagelser og ræsonnementer indeholdende blandt andet spilteoretiske ligevægtsanalyser fremkommer forfatterne med to modelbaserede og testbare hypoteser: Jo større afstand der er mellem præferencerne hos regeringskoalitionsparterner vedrørende det emne, som en ministers lovforslag angår, jo større er sandsynligheden for, at: 1) forslaget underkastes kontrol (*scrutiny*) af koalitionsparterner, og 2) at koalitionsparterner fremsætter et policy-korrigerende ændringsforslag.

Herefter vender forfatterne sig mod empirien i form af fem udvalgte landecases til undersøgelse af samspillet i lovgivningsprocessen mellem regeringskoalitioner og parlamerter (eller deres kamre), nemlig tre ”stærke” parlamerter med stærke udvalgssystemer (Folketinget, hollandske Tweede Kamer og tyske Bundestag) og to svage, (franske Assemblée Nationale og irske The Dail). Dernæst afgrænses fem policy-områder eller *issue dimensions*, hvor forfatterne har data om partiernes holdninger, og hvor koalitionsregeringer har fremsat lovforslag, der kan relateres til de fem områder. Herefter står de så tilbage med ca. 1.300 regeringsforslag fra 28 forskellige koalitionsregeringer – hverken mere eller mindre! Dernæst vælger de i relation til deres to overordnede hypoteser behandlingstiden for regeringslovforslag som en proxy for parlamentarisk scrutiny (kontrol) af regeringsforslag, og ”graden” af ændring fra fremsættelse til endelig vedtagelse af en ministers lovforslag som indikator på forsøg på ændring. Og endelig fastlægger de på flere dimensioner partiernes policy-positioner og dermed policy-afstande mellem regeringskoalitionsparterner.

Martin og Vanberg konkluderer blandt andet, at regeringslovforslag har en væsentlig hurtigere gang gennem svage parlamerter end gennem stærke parlamerter. Som læser forventer man så, at noget tilsvarende gør sig gældende med hensyn til graden af ændringer, men her kommer Martin og Vanberg med en analytisk finte. Forventningen er i stedet rettelig, at på områder hvor der er afstande i policy-præferencer mellem koalitionsparterner, vil graden af ændringer være større, hvilket holder stik. I tråd med deres to hovedhypoteser konkluderer de også, at lovgivningsinstitutioner i stærke parlamerter bruges af koalitionsparterner til at indsamle information og dermed kontrollere enkeltministre

fra andre regeringspartier og til at ændre de pågældende ministres lovgivning. Mere forbeholdent konkluderer de også, at der i svage parlamenter ikke er samme mulighed at gøre brug af institutionelle redskaber.

Bogen er som nævnt principielt udtryk for nytænkning, og den er godt formidlet. Den holder temmelig mange bolde i luften, uden at læsere eller forfattere taber overblikket, og der er redegjort for casevalg, policy-dimensioner, valg og operationalisering af indikatorer og datagrundlag mv., hvoraf nogle af valgene er delikate. Som et sidetema får forfatterne også sagt noget om betydningen af et i Danmark – hidtil – ukendt fænomen, nemlig juniorministre og disses rolle som et instrument til kontrol af regeringspartnere. Det er ganske imponerende gjort.

Det er dog ikke så imponerende, at der grund til at sluge resultaterne råt. Bogen rummer træk, som uvægerligt tilsiger nogle solide forbehold over for analysen i en dansk kontekst, og den holder jeg mig til her. Der ryger således flere finker af panden undervejs i analysen. Uagtet at Folketingets stående udvalg generelt ikke har været fora for deliberation og politiske forhandlinger, tilslutter forfatterne sig et synspunkt hos to forgængere, Lees og Shaw, fra 1979 om, at parlamentsudvalg er et skoleeksempel på en lille gruppe, som *face-to-face* forhandler og træffer vitale beslutninger (p. 34, jf. p. 69). Videre er et argument hos Martin og Vanberg, at ministre vil forsøge at fremsætte lovforslag og profilere sig på det for at tilgodese deres egne vælgere, sig selv og deres parti til næste valg. Selv om ministre nok godt kan vise flaget og promovere interne sejre i et regeringssamarbejde, er det generelt ikke god tone at lancere et lovforslag som ren partipolitik til fordel for ens eget parti og på bekostning af regeringspartnere. Ministre agerer generelt på vegne af regeringen. Forfatterne afgrænser endvidere det ene af fem policy-områder, nemlig socialpolitik (*social policy*) til emner omfattende dødshjælp, abort, homoseksuelles rettigheder og lignende. Her er tale om lovgivningsemner, hvor partigrupperne i Danmark hyppigst fritstiller medlemmer, og lovgivningsprocessen derved bliver atypisk. Et helt centralt element i deres ræsonnement er, at regeringskoalitionspartnere fremsætter ændringsforslag for at korrigere indholdet af lovforslag fra en minister, som laver *position taking* (profilering) og *signalling*, hen mod sit eget partis og sine egne vælgers præferencer og nærmest snyder lidt på vægten. Antagelsen er muligvis i fin harmoni med principal-agent-antagelser om egoistiske målsætninger og agent-problemer, men i en dansk sammenhæng er den kontraintuitiv. Ministre, der forsøger at snyde på vægten eller blot får ry for det, lægger sten ud på deres egen politiske vej, fordi de typisk skal forhandle med de samme ordførere igen og igen. På den baggrund forekommer det helt besynderligt, at forfatterne ikke undersøger, om det er regeringskoalitionspartnere, der stiller

ændringsforslag til ministres lovforslag. I en uperfekt politologisk verden er det formentlig det nærmeste, man kommer en perfekt indikator på Martin og Vanbergs teoretiske påstand herom. Uden at have kendskab til konkrete undersøgelser af den art, tilsiger et kvalificeret slag på tasken – det ”kvalificerede” består i cirka ti års erfaring med udvalgsarbejde med regeringslovforslag inden for den periode, Martin og Vanberg behandler, dvs. fra første del af 1980’erne til starten af 00’erne – at havde forfatterne undersøgt, hvor mange ændringsforslag der stilles af regeringskoalitionspartnere til en ministers ændringsforslag, ville de finde tal meget, meget tæt på nul. Endelig kan man hæfte sig ved et andet centralt synspunkt hos forfatterne, nemlig at udvalg spiller en rolle som redskab for regeringspartier for informationssamling i lovgivningsprocessen i forhold til deres regeringskoalitionspartnere. Også her må man tage solidt forbehold og sige, at det ikke harmonerer med tidligere undersøgelser. Danske regeringspartigrupper er for det meste – undtagelser kan opdrives – relativt passive i udvalgsbehandlingen af regeringens lovforslag og er meget tilbageholdende med at stille spørgsmål til regeringslovforslag. De har generelt helt andre kanaler til fremskaffelse af de fornødne oplysninger.

Det er metodisk vanskeligt at gennemskue, hvad konsekvenserne er af disse solide forbehold, der dog ikke rammer principal-agent-teori som sådan, men i værste eller bedste fald nok Martin og Vanbergs brug af den. Man kan dårligt undgå at sidde tilbage med en fornemmelse af, at forfatterne for Danmarks vedkommende ganske vist har datamønstre, der harmonerer med, men ikke tilfredsstillende kan forklares ud fra deres model, de ræsonnementer, som den bygger på, eller de heraf afledte hypoteser. Forfatterne får med andre ord ikke rigtigt skovlen under den danske case. Det udelukker ikke, at bogen, blandt andet ved nytænkning, som nævnt har andre kvaliteter. Det bliver således relativt diskret fremhævet på omslaget af paperbackudgaven fra 2013, at den har vundet den prestigøse APSA Richard F. Fenno Jr. Prize i 2012.

Henrik Jensen
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Richard F. Fenno, *The Challenge of Congressional Representation*, Cambridge/London, 2013 (261 sider).

Forfatteren til denne bog har i snart 30 år lagt navn til APSAs Legislative Studies Section's best book on legislative studies, the Richard F. Fenno, Jr. Prize. Fenno har selv vundet priser for tre-fire af sine bøger gennem tiden. Og det ikke så få år, hvor Fenno har været aktiv forsker inden for amerikansk kongresforskning. Han har publiceret siden 1950'erne og tre-fire af hans bøger er klassikere, hvor *Home Style* fra 1978 i denne sammenhæng er den mest relevante. Hans eneste konkurrent som "førende kongresforsker", David Mayhew, Yale, udnævner på bogens omslag Fennos samlede forskningsindsats til intet mindre end det vigtigste bidrag til amerikansk kongresforskning i flere generationer. Større ros kan man vanskeligt forestille sig.

I bogen fastslår forfatteren – endnu en gang – at mens der findes masser af forskning om aktiviteterne i den amerikanske Kongres, eksempelvis om afstemningsadfærd og øvrige lovgivningsaktivitet, står det skralt til med undersøgelser af kongresmedlemmers adfærd i valgdistrikterne og dermed især af repræsentationsrelationen fra vælgere til Kongressens to kamre. Dette er uheldigt, fordi medlemmer af Kongressen befinder sig i et større eller mindre dilemma, hvor de konstant må afveje forholdet mellem repræsentation og beslutninger om lovgivning, hvor relationen til valgdistriktet er stærkt medbestemmende for udfaldet af sådanne overvejelser. Den miserable forskningssituation karakteriserer Fenno blandt andet således: "At present, however, we know a lot more about their [kongresmedlemmernes] voting patterns inside their legislature in Washington than we know about their connection patterns that carried them, and kept them, there" (p. 6). Denne karakteristik af amerikansk kongresforskning – der i parentes bemærket nok også er relevans for parlamentsforskningen i mange andre lande – er det bedst tænkelige grundlag for Fennos forsøg på at råde bod på den miserable forskningssituation.

Det gør Fenno ved med denne bog at analysere fem medlemmer af Repræsentanternes Hus enkeltvis i deres valgdistrikter. Den metodiske fremgangsmåde er helt Fennosk i form af brug af deltagende observation med tilhørende interviews og samtaler med de fem kongresmedlemmer, mens de udfolder deres repræsentative aktiviteter i deres valgkredse og – i mindre omfang også – i Washington. Analyserne har desuden et solidt diakront perspektiv og er delvis retrospektive, idet Fenno bagud i tiden kan trække på information fra tidligere forskningsrejser med de pågældende kongresmedlemmer. Analysen er også Fennosk i den forstand, at den for det meste implicit trækker på en del af Fennos analytiske kategorier fra *Home Style*. Til forskel fra *Home Style* er kon-

gresmedlemmerne denne gang ikke anonyme. Den metodiske betydning heraf er dog lidt svær at vurdere. Informanterne er overvejende kongresmedlemmer, der var valgt i 1990'erne. For en outsider-læser betyder det, at ikke blot de fem kongresmedlemmers overvejelser over deres egen politiske adfærd belyses. Man får også nogle af deres overvejelser over nogle væsentlige begivenheder i amerikansk politik præsenteret fra en spændende insider-vinkel. Det gælder blandt andet konsekvenserne af den republikanske jordskredssejr i november 1994 med "Contract with America", hvor demokraterne kom i mindretal i Repræsentanternes Hus. Og det gælder også republikanernes efterfølgende forsøg i Repræsentanternes Hus på at få rejst en rigsretssag mod præsident Bill Clinton.

Generelt illustrerer bogen med de fem cases, hvor forskellige amerikanske valgdistrikter kan være, og hvor forskelligt udfordringen med at repræsentere en valgkreds kan håndteres af de valgte repræsentanter. Fenno får eksempelvis vist, at to repræsentanter, som ellers i mange henseender har fælles vilkår, prioriterer håndteringen af dilemmaet mellem repræsentation og beslutningsaktivitet i Kongressen forskelligt. Den ene betoner og identificerer sig med aktiviteterne i valgdistriktet, mens den anden beretter om og identificerer sig med sin indsats i Kongressen.

Bogen bringer som nævnt dele af analyseapparatet fra 'Home Style' i anvendelse, men den gør det ikke i tilstrækkelig og eksplicit grad. Fenno, der er udstyret med en god næse for komparative case-studier, foretager to sådanne parvise sammenligninger. Men sammenligningerne er placeret som to korte addenda mellem bogens kapitler, som om de ikke rigtigt fortjener nogen selvstændig placering og nærmest kan springes over. Man får heller ikke for alvor trukket linjerne op hverken i forhold til kandidaternes opfattelser af og adfærd i den politiske verden og i forhold til Fennos analyseapparat. Det rokker imidlertid ikke ved, at der er tale om indsigtfuld og spændende læsning, som taktet være Fennos indsats i denne og ikke mindst i tidligere værker giver et helt unikt indblik i nogle centrale og fortsat oversete dele af amerikansk politik i almindelighed og af sammenhængene mellem repræsentation og beslutningsadfærd i Kongressen i særdeleshed. Tager man en indledningsvis tilkendegivelse fra Fenno for pålydende om, at dette er hans sidste bog, efterlader forfatteren sig – formentlig meget mod sin vilje – en forskningsdagsorden, som han stort set har haft monopol på i mere end en generation. En del af forklaringen på dette monopol kan muligvis søges i de udgifter, der kan være forbundet med at rejse rundt med forskellige kongresmedlemmer – hvis man da overhovedet kan få adgang til dem.

Det vil blive svært for efterkommere at løfte arven efter Fenno, og det gælder ikke blot hans forskning og dens kvaliteter. Han har sammen med blandt an-

dre William Riker været med til at sætte det måske knap så kendte University of Rochester i staten New York på USA's politologiske landkort. Og af adskillige forord i bøger, skrevet af hans kolleger inden for kongresforskning, kan man se, at han er velrenommeret og særdeles vellidt. Det er nok USA's største navn i kongresforskning, der med denne bog angiveligt er i gang med at lukke og slukke efter sig.

Henrik Jensen
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsen, *Den nyttige idiot – en introduktion til Slavoj Žižeks samfundsteori*, Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2013, 283 s., 198 kr.

Slovenske Slavoj Žižek er med sin begejstring for revolutioner blevet kaldt en apologet for voldelige bevægelser. Han er i brede kredse blevet stemplet som en nyttig idiot, der kun kritiserer og dermed skader "sine egne". HJB og CBL ønsker med bogen *Den nyttige idiot* at tage Žižeks samfundsteori alvorligt under den antagelse, at man til karakteristikken af en nyttig idiot bør tilføje "nyttig – for hvem?" og være parat til at få et overraskende svar.

Den nyttige idiot er en opdatering af bogen *Slavoj Žižek* (2006), hvortil forfatterne blandt andet har føjet et kapitel om politiske styreformer og et kapitel om kritikken af Žižek. Det taler til bogens fordel, hvilket vi vender tilbage til. Bogen er delt op i syv kapitler, som med udgangspunkt i Žižeks psykoanalytiske teoriapparat bevæger sig over en samtidsdiagnose frem mod subjektet, der skal skabe en ny samfundsorden.

I første kapitel beskriver forfatterne, hvordan Žižek nægter at acceptere filosofiens og historiens afslutning i kølvandet på Murens fald, og i andet kapitel udfoldes Žižeks filosofiske ståsted, den lacanianske psykoanalyse. Žižek er poststrukturalist og håndterer problemstillingen om forholdet mellem individ (det imaginære) og samfund (det symbolske) ved at benytte Jacques Lacans "det reelle". Det reelle er den rest, der står tilbage, når subjektet har identificeret sig, men samtidig selve forudsætningen for, at individet kaster sig ud i identifikationsprocesser. Subjektet er altså givet ved et ubevidste.

Psykoanalysen appliceres i tredje kapitel på politiske styreformer, og vi får beskrevet, at Žižek gerne fremhæver fire former – nazismen, stalinismen, det liberale demokrati og leninismen – som er struktureret som henholdsvis en

mesterdiskurs, en universitetsdiskurs, hysterikerens diskurs og analytikerens diskurs. Vi skal ikke gå i detaljer med diskurserne men fremhæve, at Žižeks diagnose er, at demokratiet skaber ”hysterikere”, der efter Guds død desperat efterspørger mening, hvilket kapitalismen udnytter ved at producere objekter, subjektet kan begære. Det hører med, at kapitlet kan fremstå kompliceret, hvorfor vi anbefaler, at man supplerer med opslagsværket *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis* (1996) af Dylan Evans.

I kapitel 4 og 5 om henholdsvis kapitalisme og postpolitik udfoldes samfundsdiagnosen. Udgangspunktet er, at økonomien er overdeterminerende, da den ”udgør en ’generativ matrix’ for fænomener, som umiddelbart ikke synes at have noget med økonomi at gøre” (s. 123). Kapitalismen formår imidlertid at unddrage sig kritik, blandt andet ved at typer af vold fremstilles som naturlige – fx trafikulykker – selvom de skyldes samfundets kapitalistiske indretning. Kapitalismen skjuler sig i den postpolitiske tidsalder, og Žižeks nytænkning af Marx’ ideologikritik er at hævde, at folk meget vel ved, at kapitalismen skaber katastrofer, men at vi lader ordenen bestå, fordi vi frygter vores mangel. Vi har med andre ord en kynisk/ironisk distance til virkeligheden, som opretholdes af kapitalismens imperativ om at nyde og fantasmer om det perfekte samfund. Vi lader den store Anden bestå, selvom den ikke eksisterer.

Hvad bør vi gøre for at slippe ud af denne dystre samfundsdiagnose? HJB og CBL berører i sjette kapitel Žižeks revolutionære subjekt, hvor det potentielt revolutionære læses ud af især René Descartes. Descartes’ cogito nyfortolkes med lacanianske øjne, hvilket skaber det ubevidste cogito, som modsætter sig samfundsordenen med sin uforudsigelighed.

Subjektet af det ubevidste er dermed både årsag til samfundets tilstand og løsningen.

Vurdering/kritik

Den nyttige idiot giver et fortræffeligt indblik i et forfatterskab, som synes umuligt at katalogisere. Man bør også læse Žižeks egne værker, men da žižekiansk/lacaniansk teori kan forekomme højttrevende, tilbyder *Den nyttige idiot* en vej ind i Žižeks oeuvre. Især kapitlet om styreformer giver bogen meto- disk tyngde, og er man forbeholden overfor Žižeks tænkning, tages der højde herfor i kapitel 7. Man kan nemlig, når man læser Žižek, tænke, om samtidens katastrofer vitterligt forårsages af kapitalismen, og hvor realistisk Žižek er i sin insisteren på revolutioner. HJB og CBL tager i sidste kapitel fat på kritikken fra venstreorienterede kombattanter.

Diskursteoretikeren Ernesto Laclau er skeptisk overfor Žižeks idé om klas- seantagonismen som overdeterminerende og kalder det en genintroduktion af

basis-overbygningsmarxisme, som den sproglige vending gjorde op med. Žižek anerkender, at ikke alt kan reduceres til økonomi, men mener, at Laclau overser, at netop globaliseret kapitalisme har åbnet rummet for partikulære kampe. Laclau kritiserer videre Žižek for at stille for strenge krav til subjektet. Žižek mangler en positiveret vision. Kritikken er berettiget, men som bogens forfatter skriver, taler det måske netop for en periode med tænkning og kritik. Kapitlet afrundes med diskussionen mellem Žižek og Simon Critchley, ligesom Žižeks begreb om ”guddommelig vold” – det brutale indgreb i den givne orden – diskuteres. Sidstnævnte vil vi dvæle lidt ved.

For skal man være ekstra kritisk overfor Žižeks tanker om revolutioner, kan man mene, at bogen umiddelbart underspiller radikaliteten. Žižek taler for at kaste sig ud i en umoden situation, der post hoc viser sig moden. Žižek undgår dermed den historiske materialisme, men hvad skal – udover ”Partiet” – indsættes i stedet? Ville det ikke blot være en umoden beslutning at ødelægge det funktionelt differentierede samfund? Modsvaret kunne lyde, at Žižek ikke skriver, at han vil omstyrte det kapitalistiske liberale demokrati, men at ”[d]et ville være langt bedre, hvis vi faktisk kunne bevare den levestandard og de frihedsrettigheder, som Vesteuropa har nydt godt af de sidste 50 år, og udbrede dem til resten af verden” (s. 253). Udmærket, Žižeks tænkning er ikke nødvendigvis så radikal som først antaget. Men er vi så ikke på ret kurs? Vi skal fortsætte med at udbrede demokratiet, som skaber vækst og velstand (under inddragelse af blandt andre Thomas Pogge problematiserer forfatterne dog idéen om, at kapitalisme automatisk medfører global velstand og bæredygtighed).

Selvom det diskuteres, kunne man ønske sig mere kritik af, hvad Žižek vil opnå. Skal vi træffe umodne beslutninger eller udbrede det liberale demokrati? HJB og CBL skriver også, at en revolution kan medføre en følelse af, at alt er forandret, men at vi er de samme. Hvad betyder det? Budskabet er nok, at Žižeks samfundsteori først og fremmest kan bruges til at genåbne tænkningen og kritikken. Det er dog nok så vigtigt i disse postpolitiske tider.

En bevidst udeladelse er de filosofiske mellemværender. Fokus ligger på Žižeks samfundsteori, og det ville selvsagt kræve mere plads, hvis Žižeks filosofiske position skulle udpindes. Der kan imidlertid til tider gå lidt overblik tabt ved denne udeladelse, særligt hvad angår Žižeks forhold til Hegel. Pludselig nævnes fx den dobbelte negation (s. 223), men man savner nogle linjer/sider, som ekspliciterer Žižeks hegelianisme.

Man kunne i Žižeks ånd fortsætte kritikken hævde, at forfatterne kunne have gjort mere ud af at beskrive, hvad der undviger kapitalismen, når nu Žižek ikke er basis-overbygningsmarxist. Man kunne også spørge, om ikke biologiske faktorer overses. Når Sigmund Freuds datter fantaserede om jordbærkager,

lyder analysen, at hun gjorde det, fordi hun nød at opleve forældrene nyde hendes nydelse ("den andens begær"). Men er vi sikre på, at biologien ikke var den væsentligste årsag til ønsket?

Sådan kunne man fortsætte med kritiske spørgsmål, og det skal vi fortsætte med, står det til Slavoj Žižek. Vor tids katastrofe er, at der er lukket ned for kritik og alternativ tænkning, altså den offentlige brug af fornuften. Opfordringen lyder: studér (først og fremmest *Den nyttige idiot*) og tænk!

Andreas Wichmann Malmose og Martin Hvashøj Steffensen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Mogens Herman Hansen, *Hvad er en stat?*, København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 2014, 152 p., kr. 150,00.

Forfatteren til denne bog er uddannet klassisk filolog og er internationalt anerkendt som en af de førende eksperter i Athens demokrati og andre bystatskulturer. For politologer er han særlig interessant, fordi han de senere år har skrevet bøger om demokrati, således *Demokrati som styreform og som ideologi* (2010) (anmeldt i *Politica*, nr. 2, 2011) og *Demokratiets historie fra oldtid til nutid* (2012). I bogen der her anmeldes, rejser han det spørgsmål, som alle, der er uddannet i eller er i gang med at uddanne sig i politologi/statskundskab, må være optaget af at få klart svar på.

Bogen rummer langt mere end en enkelt besvarelse af det rejste spørgsmål. Den indledes således med et kapitel, der handler om statsbegrebet i de forskellige samfundsvidenskaber, og det vises, at svaret på spørgsmålet "hvad er en stat?" i høj grad afhænger af, hvem man spørger. Derefter følger kapitler om ordet stats etymologi, det folkeretlige statsbegreb, staten som en abstrakt permanent magt, Max Webers statsbegreb, statsbegrebet i den vestlige verden, nationalstaten, retsstaten, globaliseringens betydning for staten, staten i historisk perspektiv, forskellige statstyper og en sammenligning af centrale forståelser af staten. Systematikken i denne rækkefølge er dog ikke helt indlysende.

Det gennemgående tema i bogen er en redegørelse for og sammenligning af juristernes folkeretlige og Max Webers sociologiske statsbegreber. Det folkeretlige statsbegreb er baseret på, at en stat som juridisk person har tre komponenter: et statsterritorium, et statsfolk og en statsmagt. Abstrakt forstået er staten den statsmagt, der gennem et system af politiske institutioner suverænt har retten og magten til at fastsætte og håndhæve retsordenen over for den

befolkning, der bebor et givet territorium. Dertil kommer et fjerde kriterium, idet staten er én blandt alle verdens principielt ligestillede stater, der tilsammen udgør det, man kalder ”det internationale samfund” (p. 21).

Karakteristisk for forfatterens lærde tilgang til stoffet præsenteres Max Webers statsbegreb på tysk. Staten er for Weber det menneskelige fællesskab, som inden for et bestemt område med held hævder monopol på legitim fysisk voldsanvendelse. Mens denne definition betoner statsmagten og statsterritoriet, omtaler den ikke statsfolket. I andre sammenhænge definerer Weber dog også staten som et voldsbaseret herredømme udøvet af mennesker over mennesker, så hans definition bygger altså også til en vis grad på de omtalte tre komponenter (pp. 41-42). Derimod indgår suveræniteten ikke i Webers statsbegreb. For ham er det magthaveren, der er kernen i statsbegrebet, og denne magthaver kan være en enkeltperson eller en gruppe af personer, men altså ikke som i det folkeretlige statsbegreb en abstrakt statsmagt, der er hævet over de personer, der forvalter den.

Disse to statsbegreber supplerer forfatteren med et tredje, nemlig statsbegrebet som det bruges i den vestlige verden i vore dage. Mens de to førstnævnte begreber er fremherskende i universitetsverdenen og tilstræber den størst mulige værdifrihed, er det tredje begreb normativt og værdiladet. Det udpeger nationalstaten, den demokratiske stat og retsstaten som vigtige sider af, hvad en stat bør være. Disse normative træk udfordres på forskellig måde i vore dage. Mens globaliseringen betyder, at nationalstaterne mister magt og indflydelse, spores der i voksende omfang en modsætning mellem parlament og regering på den ene side og domstolene på den anden side. Som et eksempel på forfatterens præcise analyser kan hans konklusion om konflikten mellem demokratiet og retsstaten citeres. Denne konflikt er

i princippet en konflikt mellem en styreform baseret på valg og en styreform baseret på love, men er i virkeligheden en konflikt om, hvilke personer, der skal styre staten. Demokratiet foregiver at være en stat styret af folket, men er i virkeligheden en stat styret af de valgte politikere. Retsstaten foregiver at være en stat, der styres af love, men er i virkeligheden en stat styret af juristerne. Retsstaten kan jo ikke være rent lovstyre. Der skal nu engang mennesker til at give loven, til at iværksætte den og til at fortolke den (p. 69).

Bogen afsluttes med Mogens Herman Hansens eget bud på en statsdefinition. Den kombinerer Max Webers og folkerettens statsbegreber, idet han i videst muligt omfang søger at undgå de normative elementer, der indgår i det fremherskende statsbegreb i de vestlige lande (p. 103):

Som abstraktion er staten en juridisk person, hvis ledelse handler ”på statens vegne”. Konkret forstået er staten indadtil et system af politiske institutioner, der besidder det legitime monopol på med vold som yderste sanktionsmiddel at fastsætte og håndhæve retsordenen inden for statsterritoriet over for statsfolket. Udadtil interagerer staten med andre principielt ligestillede stater, samt med internationale politiske organisationer, som staten er medlem af, samt andre, som den skal forholde sig til.

Udover den gennemgående analyse af de forskellige statsbegreber rummer bogen som omtalt også andre emner, som forekommer mere eller mindre relevante for det gennemgående tema. Interessant og relevant er et kapitel om statens suverænitet og specielt pointen om suverænitetsbegrebets gradvise opløsning, eller snarere mindre empiriske anvendelighed. Efter en idéhistorisk gennemgang fokuseres på folkesuveræniteten, og der argumenteres for, at dette begreb ikke er entydigt, fordi det anvendes forskelligt, når der tales om direkte og repræsentativt demokrati. Der peges videre på, hvordan de valgte opgaver i repræsentative demokratier faktisk ikke er suveræne, fordi de skal holde sig inden for grundlovens rammer, fordi de skal respektere menneskerettigheder, og fordi de afgiver kompetence til internationale organisationer. Og man kunne vel tilføje, at også markedskræfterne og specielt de internationale finansmarkeder begrænser suveræniteten. Mindre relevant forekommer kapitler om staten i historisk perspektiv, hvor forfatteren fortæller sig i redegørelser for Webers analyse af bydannelse og Michael Manns skelen mellem despotisk og infrastrukturel magt, og et ret overfladisk kapitel om forskellige statstyper.

Bogen er særdeles velskrevet, og fremstillingen er dokumenteret utroligt detaljeret i ikke mindre end 684 noter. Her er meget at lære for politologer. Forfatteren er indbegrebet af en lærd videnskabsmand med et omfattende litteraturkendskab og stort overblik. For mindre fremragende skribenter kan det være en trøst, at selv Mogens Herman Hansen kan lave småfejl, som når han ikke kan blive enig med sig selv, om der er 193 eller 194 stater i verden (pp. 27, 56, 73 og 92), når ordet ”anarki” bruges som betegnelse for sammenbrud og kaos i stedet for om en interessant politisk ideologi (p. 101), og når det socialistiske overgangssamfund glemmes i omtalen af den marxistiske statsteori (p. 100). Egentlig er det urimeligt at nævne den slags småting om en bog, der varmt kan anbefales for alle, der søger kundskab om staten.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet